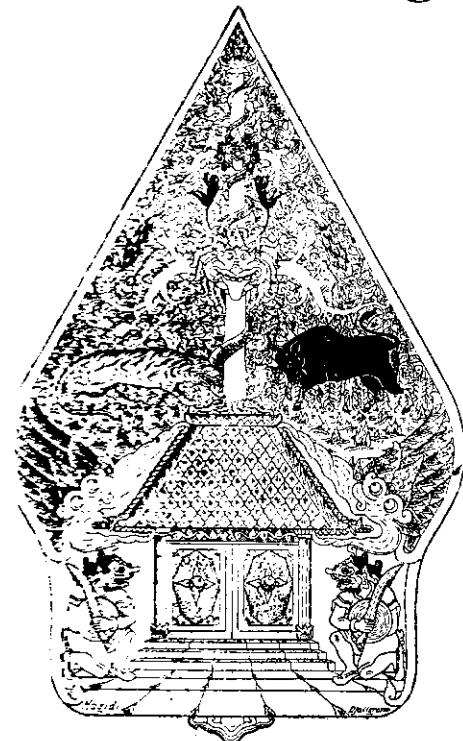

Suluk Pedhalangan

dening : S. Padmosoekotjo.

*SULUK PADHALANGAN ARASA JAWI-KINA
INGKANG LERES TUWIN KATRANGANING
TEMBUNG - TEMBUNGIPUN*

Kaimpun dening

S. PADMOSOEKOTJO

Dhandhanggula

Mamrih manis palesthaning tulis, pinengetan *Sla-
sa Paing* tanggal, ping *pitulas* wayah sore, *Mei*
sangkalan taun, *SUKA WULANG TRUSTHA SA-
JATI*, jumbuh lan warsa Jawa, *Jimawal* ing windu,
Kunthara ing mangsa *Saddha*, *Madilawal* ping
Wolulikur marengi, *ARUM LUHUR TRUS-
THENG TYAS*.

=====

Di cetak dan diterbitkan
PT. CITRA JAYA MURTI
Jl. Rungkut Industri II/18, Telp.: 818450
S U R A B A Y A

Dhandhanggula

Mamrih manis palesthaning tulis,
pinengetan *Slasa Paing* tanggal,
ping *pitulas* wayah sore,
Mei sangkalan taun,
SUKA WULANG TRUSTHA SAJATI,
jumbuh lan warsa Jawa,
Jinawal ing windu,
Kunthara ing mangsa *Saddha*,
Madilawal ping *Wolulikur* marengi,
ARUM LUHUR TRUSTHENG TYAS.

Nuwun,

*Sarehne pangecapan durung saguh menehi
tandha-tandha aksara kang samesthine tu-
mraping panulise aksara basa Jawa - Kuna,
mula para maos kersoa migatosake seratan
tangan kang kapacak ing saben bab ing su-
lukan. Semono uga panulise pepet ing ak-
sara Latin, kang kudune nganggo tandha
caping, durung bisa minangkani.
Muga aja kurang ing pamengku.*

Penerbit.

SEKRETARIAT NASIONAL PEWAYANGAN
INDONESIA "SENA WANGI"

Gedung Joang 45, Jl. Menteng Raya 31,
Jakarta Pusat.

P R A W A C A N A

*Kan thi bingahing manah kula minangkani
pamundhulipun Redaksi Kalawarti Minggon
JAYA BAYA supados udhu rembag mahargya
kababaripun buku SULUK PADHALANGAN
ABASA JAWI KINA seratanipun Bapak Padmo-
soekotjo.*

*Serat-seratanipun Bapak Padmosoekotjo
ingkang gandheng kaliyan pewayangan sarta pa-
dhalangan sampun kathah sanget lan isinipun
sae, basanipun mentes lan sekeca dipun waos. Pa-
ra Dhalang sarta sutresna pewayangan/padhalang-
an sagehd mewahi seserepanipun sarana maos lan
nyinau serat-seratanipun Bapak Padmosoekotjo,
priyantun wredha ahli kasusastran Jawi ingkang
pantes tinulad lelabetanipun ing jagading ka-
susastran padhalangan.*

*Jagading pewayangan/padhalangan saya
grengseng sasampunipun kadhapuk organisasi-*

organisasi pewayangan/padhalangan kadosta PEPADI (Persatuan Pedalangan Indonesia) ingkang anggadhai cabang ing 22 Propinsi. Yayasan NAWANGI (Pembinaan Pewayangan Indonesia) ing Jakarta sarta Sekretariat Nasional Pewayangan Indonesia (SENA WANGI) ingkang angimpun sedaya organisasi pewayangan/padhalangan.

Yayasan NAWANGI ngadani Proyek Perpustakaan Wayang ingkang anglempakaken nashah sarta penerbitan-penerbitan nggenggingi pewayangan/padhalangan ingkang kaserat ing basa menapa kemawon mawi aksara menapa kemawon dipun wragadi dening Pemerintah D.K.I. Jakarta.

SENA WANGI dipun dhapuk ing taun 1975 sesampunipun Kongres Nasional Pewayangan Indonesia ka-I/1975, lan nembe menika sampun kawontenaken Kongres Nasional Pewayangan Indonesia ka-II/1978, salajengipun saben gengsal taun sepisan.

Ing Yayasan NAWANGI kula kapatah ngadani Proyek Perpustakaan Wayang ingkang kajawi anglempakaken buku/penerbitan/nashah pewayangan ugi damel terjemahanipun dhateng basa Indonesia, supados mutiara-mutiaraning budaya pewayangan sagekasebar dhateng saindenging Nusantara, dados gadhahinan Bangsa Indonesia ingkang maneka-warni sukunipun.

Mugi-mugi saya kathah priyantun Wredha lan Mudha Indonesia ingkang kasdu mewahi isi ning Kepustakan Wayang kadus Bapak Padmo soekotjo punika

Jakarta, 10 Agustus 1978.

(Pandji Gunarto, SH MA)

Sekretaris Jenderal

A t u r p a n g i r i n g.

Nuwun,

Anggen kula ngimpun „*Suluk padhalangan abasa Jawi-kina*“ kanthi katrangan tegesing tembung-tembungipun, sasampunipun kula mireng/mangretos bilih:

1. Suluk-suluk abasa Jawi-kina ingkang dipun-ucapaken dening para dhalang, ingkang sampun nate kula pireng wonten ing pagelaran ringgit purwa utawi saking giyaran R.R.I. umumipun sami *kirang leres*.

2. Serat-serat „*gegaran sinau ndhalang*“ ingkang sampun nate kula waos, cakepaning suluk-sulukipun ingkang abasa Jawi-kina, umumipun inggih *kirang leres*.

3. Para dhalang ingkang sampun nate kula takeni, umumipun sami *boten mangretos* dhateng suraosing cakepanipun suluk abasa Jawi-kina ingkang dipun-ucapaken.

Sapunika jaman pembangunan. Padhalangan inggih prelu tumut dipun-bangun. Ingkang kirang leres, prelu dipun-leresaken. Suluk-sulukipun dhalang ingkang abasa Jawi-kina kedah kenging dipun-tegesi secara ilmiah. Dhalang piyambak kedah mangretos dhateng suraosing cakepanipun sadaya suluk ingkang dipun-ucapaken.

Suluk padhalangan abasa Jawi-kina punika. meh sadaya pethikan saking *KAKAWIN BILL-RATAYUDDHA* karyanipun Empu Sedah lan Empu Panuluh ing jamanipun Prabu Jayabaya (Kediri). Wonten 1 ingkang pethikan saking *KAKAWIN RAMAYANA*.

Wonten ing buku punika, suluk-suluk abasa Jawi-kina kaserat ing *aksara jawi kados aslinipun*. Ugi kaserat ing aksara Latin, kangege para sadherrek ingkang kirang pana dhateng aksara Jawi.

Kakawin punika saben 1 sloka utawi 1 padeswara = 2 padadirga = 4 padapala. Dhapukanipun Kakawin awewaton *LAMPAH* lan *GURU-LAGHU* utawi *DHONG-DHING*.

Lampah punika kathahing wanda saben 1 padapala. *Guru* (*dhong*) punika suwanten anteb (awrat). *Laghu* (*dhing*) punika suwanten ampang (entheng).

Ingkang kalebet *GURU* punika ungelipun wanda ingkang : I Aswanten panjang. II Wanda mawa „e” utawi „o”. III Wanda sigeg. Sanesipun tigang warni punika kalebet *LAGHU*.

GURU utawi *LAGHU* punika boten namung pinanggih wonten ing saben wekasaning padapala, nanging ugi pinanggih wonten ing wiwitinan lan tengah-tengahipun padapala.

Sarehning dhapukaning *KAKAWIN* punika ngangge wewaton ingkang *GUMATHOK* sa-

nget, cakepanipun boten kenging dipun-ewahi ing sapurun-purunipun kemawon. Saya boten keging, manawi anggenipun ngewahi punika njalarri cakepanipun *KAKAWIN* lajeng dados ungelungelan ingkang *tanpa teges*. Punika nama *ngri-sak* utawi *mbibrahaken* *KAKAWIN*.

Prelu kawuningan :

1. Suluk-suluk abasa Jawi-kina ingkang kawrat ing buku punika namung miturut *ungelipun ingkang asli*, tanpa wewahan wanda „o” ingkang minangka *kombangan*.

2. Suluk abasa Jawi-kina ingkang kangge *ADA-ADA* (ada-ada greget-saut), limrahipun boten ngantos dumugi wekasnipun sloka. Wonten ing pundi kendelipun (pedhotipun), boten prelu kapratelakaken ing buku punika, sabab para dhalang temtu sampun ngretos.

3. Katranganing tembung-tembung ingkang kawrat ing buku punika saperangan ageng miturut *Oudjavaansch-Nederlandsche Woordenlijst* door Dr. H. H. Juynboll. Satunggal-kalih wonten ingkang miturut Bausastra karanganipun J. F. C. Gericke lan T. Roorda.

Sadaya panyeda (kritik) ingkang tumuju murih saening isinipun buku punika, badhe katampi dening pangimpun kanthi atur panuwun.

Pangimpun
S. Padmosoekotjo

Pitidah cèkak pamacosipun Jawi-kina.

1. Aksara Latin ing Jawi-kina umumipun pamacosipun sami katuryan ing Jawi-mggal.
2. Vocal kawaos limrah: a, i, ē, u, e, o.
3. Vocal kawaos panjang: ā, ī, ö (ē panjang), ū, ai (ados e panjang), au (ados o panjang).
4. e kawaos rē (aksara Jawi sandhangan kérèt).
5. a = a ing basa Indonesia.
6. Aksara mahaprama: kh, dh, th, ch, jh, ph, bh, gh, ga, kawaos mawa abab kathah.
7. ə = s ronging langkung ngésés. ə = ə langkung ngésés malih.
8. ɳ = n. ronging ɳ mawa abab kathah.
9. ɲ = ny ing basa Indonesia.
10. "nya", ing aksara Jawi ڽڽ (jen, nya) ing basa Indonesia = ڽڽ.
11. Pamacosipun Jawi-kina awéwaton cèstra lampah. Aksara péjoh (sézig) ing wékkasan ing tembung gosang malih, yen tembung ing candhakipun apurwa vocal. Tulachanipun: Cwighnam astu. Cwighnamastu.
Sang Uttari. Sanguttari.
Okon aku majari. Okonaku majari.

Wukir mwang alas. Wukir mwangalas.
Chap samantén minangka ancér-ancér pa-
masipun. Silihuk abasa Jowí-hina.

1

संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह
संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह

Ling-leng rāmya nikang gagangka kuméñar ma-
ngéngga riim ning perü, mangkin ban posis-
ing halip ikang umah més leir murub ring
langit; dékwan sanowa manik bawingnya
zinawung sähéat sehar ning suji, unqwan
Dhanumati yanaméñan alangd mwang nátha
Duryodhana.

Ing ngginggil punika dipun-wastani sekar
(tembang) *Sardulawikridita*, tegesipun *dolanan
sima*. Isinipun nyariyosaken candrañing ka-
endahanipun kadhaton Hastina ing wanci dalu,
pinuju padhang rembulan.

Sekar ing nginggil punika kange ing sulukan laras slendro *pathet nenem ageng* ing jejer kawitan. Ingkang saklangkung mathuk lan mathis piyambak dipun-suluki makaten punika, manawi jejer kawitan nagari Hastina, sabab isinipun sekar punika nyandra kaendahanipun kadhaton Hastina.

Katranganing tembung-tembungipun :

1. Leng-leng = anglam-lami (Indonesia : mengasyikan, menyebabkan orang terpesona).
2. Ramya = endah, nengsemaken. Indonesia : indah, menawan hati.
3. Cacangka (kawaos : sasangka) = rembulan.
4. Kumenar (kawaos : kumenyar) = sumorot, sumunar.
5. Mangrengga rum ning puri = ngrengga kaendahaning puri (kadhaton, kaputren).
6. Mangkin tan pasiring = saya tanpa tandhing, saya ora ana kang madhani (endahhe).
7. Halep ikang umah mas = endahe suyasa kencana.
8. Lwir murub ring langit = pepindhane (omah mas kang sumunar iku) kaya murub ing langit.
9. Tekwan = sarta, lan maneh, apa maneh.
10. Sarwwa-manik = sesotya maneka warni, sa-

warnining sesotya (Indonesia : segala macam manikam).

11. Tawing = tebeng, sawring; aling-aling ? (Indonesia : tirai, tabir).
12. Sinawung = dipun-salut, linapis.
13. Suji = I Eri, sunduk. II Sulaman, renda.
14. Saksat sekar ning suji = pepindhanipun kados reroneening sekar (kados sekar rinonce).
15. Ungwan Bhanumati = papan--padununganipun Bhanumati (Ing padhalangan : Banuwati).
16. Yan amrem alangó mwang natha Duryyodhana = manawi sare alelangen (sih-sinihan) kaliyan Prabu Duryyodhana.
17. Lango = endah, kaendahan, klangenan. Alango = alelangen (sih-sinihan).

Suaraosipun :

Endah anglam-lami (warninipun) rembulan ingkang sumunar ngrengga memanising puri (kadhaton), (njalari) saya tanpa timbang (boten wonten ingkang nyameni) endahipun suyasa kencana (griya emas) punika, (sorotipun sumunar) pepindhanipun kados murub ing langit; punapa malih tebengipun linapis sesotya maneka warni ingkang pepindhanipun kados sekar rinonce, (ing

ngriku) papan-padununganipun (Dewi) Bhanumati, manawi sare alelangen kaliyan Prabu Duryyodhana.

2

इति गति निकां हवान सभा सभा
निकां हस्तिना समन्वया दिक्षेण लेगल
द्वारा नारायण व्रिजन् लकु चिंग
प्राप्तिमा हन्वा जानकादुलुरुदा
नादा, कपाङ्गित निकां लेगल मिल
नी हार्या संग भृपति ॥

Lingéng gati nikang hawan sabha. sabha
nikang Hastina, samantara dikong legal
duru narāryya Vrījan laku, cing
Parāpūrīma Hanwa Janakādulurud.
nada, kapanggih nikang legal milu
ni hārya sang Bhūpati.

Sekar ing nginggil punika nyariyosaken Prabu Kresna nalika dados dutanipun Pandawa tindak dhateng Hastina, nedya nganteb tekadipun Korawa (Duryodhana) ingkang suraosipun : „Aluwung ngulungaken wewenangipun Pandawa sapalihing nagari Hastina, punapa milih dumadosipun perang Bharatayudda”.

Ing sekar punika dipun-pratelakaken :

1 *Parasurama* (punika Resi Ramaparasu utawi Ramabargawa), 2 *Kanwa* (punika ugi Resi), 3 *Janaka* (punika Prabu Janaka Ratu ing Mithila ingkang manawi ing padhalangan sinebut Ratu Mantili), sami ndherekaken Bathara Narada. Tiga-tiganiipun (*Parasurama*, *Kanwa*, *Janaka*) sampun seda, lajeng *asalira dewa*.

Wondene ginanipun sekar ing nginggil punika wonten ing pagelaran ringgit purwa kange sulukan ing *sasampunipun* sulukan *pathet nenem ageng*, ing saderengipun *wiwit ginem*.

Katranganing tembung-tebungipun :

1. *Lengeng* = endah, asri, nengsemaken.
2. *Gati* = kawontenan. *Hawan* = margi.
3. *Lengeng gati nikang hawan* = asri- neng semaken kawontenaning marginipun.
4. *Sabha* = bangsal papan sarasehan, papan rembagan; pendhapa kraton.
5. *Samantara* = boten antawis dangu (Indonesia : sementara itu, segera sesudah itu)
6. *Tegal Kuru* = ara-ara Kuru (Indonesia : tanah lapang Kuru).
7. *Nararyya* = *nara* (tiyang) + *aryya* (minulya, sebutanipun darah luhur). Ing sekar punika tembung „*nararyya*“ sami kaliyan : *Prabu*.

8. *Nararyya Kresnan laku* = *Prabu Kresna* olehe tindak, tindakipun *Prabu Kresna*.
9. *Kresnan laku* = *Kresna* + an (olehe, anggenipun) + laku = *Kresna* anggenipun tindak, tindakipun *Kresna*.
10. *Sirang Paracurama, Kanwa,* = *panjenenganipun Paracurama, Kanwa,*
11. *Janakadulur Narada* = *Janaka* + adulur (sesarengan) + *Narada* = *Janaka* sesarengan kaliyan *Narada*.
12. *Karya* = ayahan, padamelan. (Indonesia: tugas, pekerjaan).
13. *Bhupati* = *bhu* (bumi) + *pati* (pangageng) = raja, ratu.

Suraosipun :

Asri - nengsemaken kawontenanipun margi ingkang (ngener) dhateng bangsal (papan pirembagan) Hastina. Sareng tindakipun *Prabu Kresna* dumugi ing ara-ara Kuru, panjenenganipun ke panggih (kepethuk) kaliyan Paracurama, Kanwa lan Janaka (ingkang sampun sami *asalira dewa*) sesarengan kaliyan (Bathara) Narada; (sakawan punika) sami tumut mbiyantu pakaryanipun (tugasnya) Sang *Prabu*.
